

укове огнище українознавства на всю Україну. Т-во поділив на секції: історичну, філософичну та природничо-матем.-лікарську, з яких всі мали свої наукові видавництва, а секції утворили як свої допомогіві органи-комісії: археологічну, бібліографічну, статистичну, етнографічну, археографічну і природничу. Записки Н. Т. Ш. зробив Г. органом Істор.-філософ. Секції і створив кілька серій наукових публікацій, присвячених різним галузям укр. історіографії. За 20 літ головування Г-ого НТШ стало науковою інституцією, немов академією наук з високим авторитетом в ученому світі, видало сотні наукових робітників, по словам самого проф. Г-ого „створило українську науку в очах і поняттях культурного світу“. Як професор львівського університету створив Г. цю школу своїх учнів і співробітників-істориків, до яких належать: Богдан і Євген Барвінський, Ст. Рудницький, Ом. Терлецький, Ол. Целевич, Ст. Томашівський, М. Кордуба, В. Герасимчук, І. Дзиджора, І. Кревецький, І. Крипякевич, М. Чубатий, Д. Коренець, Ф. Срібний, Богдан Бучинський і Ол. Сушко, — які подрібно опрацювали цілу низку важніших моментів нашої історії. Деякі з них придбали собі дуже поважне ім'я в українській історіографії. Редагуючи Записки НТШ, був Г. одночасно редактором інших видань НТШ, Літер. Наук. Вістника (від 1898 р.), Укр. Видавн. Спілки, яку оснував та взагалі разом з І. Франком вів провід в укр. культурній праці, скріплював звязки між Галичиною і Придніпрянщиною та мав великий вплив на укр. політичний рух в Росії. Коли там політ. гнет полекшав, переносить Г. до Києва в 1907 р. Літ. Наук. Віст., раз-у-раз туди їздить, читає публичні виклади з укр. історії в Києві, бере живу участь в громадській роботі, головнo в освітній (відіграв провідну роль в Краєвому Шкільному Союзі, в якого руках зосередилася справа приватної школи), а 1908 р. стає головою Укр. Наук. Тов. в Києві, куди від 1913 р. переносить свою діяльність задля внутрішніх непорозумінь у Львові і де від 1914 р. продовжує організування вид. істор. квартальника „Україна“. Захоплений світовою війною в Галичині, виїздить через Італію до Києва, де його заарештували і вивезли на заслання до Сімбірська, згодом до Казаня, а 1916 р. дозволили переїхати до Москви. Визволений революцією 1917 р. стає на чолі Укр. Центр. Ради, переходить до скрайно соціал-революційного напрямку, зірвавши зі своїми попередніми одностайними. 1920 р. виїздить до Відня, де веде Укр. Соціологічний Інститут, а 1924 р. вертає на Вел. Україну, працює науково як член ВУАН, ведучи катедру укр. історії й Історичну Секцію. Коли більшовики повели акцію розгрому українського життя і культури в С. Р. С. Р., вивезли Г-ого 1930 р. до Москви і його фактично інтернували, при чім без сумніву позбавили права свобідної наукової праці, яку зрештою унеможливила сліпота вченого, спричинена важкими умовами життя і мешканням в сутеринах на передмістю Москви.

Найважливішою працею Г-ого є Історія України-Руси, 9 томів, доведена до смерті Б. Хмельницького, вид. в pp. 1898—1929 (І т.

три вид., II—IV т.т. і 2. ч. VIII т. два видання; I т. перел. на нім. мову, частини III, VII й VIII на російську м.). Синтетичний виклад укр. історії немов як зміст зі своєї великої історії подав Г. в „Очеркъ історії укр. народа“ (3 вид.) і дещо в спопуляризованій формі в Енциклопедії п. з. „Укр. народ“ та в „Ілюстр. історії України“ (5 вид. і одно в рос. м.), яка в скороченій і ще більше спопуляризованій формі появилася під н. „Про старі часи на Україні“ (кілька вид. і теж подібні огляди в франц., болгарс. і нім. м.). — Від 1923 р. вийшла друга велика праця „Історія укр. літератури“, 5 т. Важніші історичні монографії та видання джерел: Южно-руські господарські замки XVI. в., Історія Київской землі, Барское старство, Жерела до істор. України-Руси (люстрації XVI. в.) 4 т., Матеріяли й розвідки з іст. України 4 т. і багато ін. З інших ділянок слід відмітити: „Генетична соціологія“ і „Початки громадянства“. З політично-публіцистичних писань важні з-перед війни: „Освобождение России и укр. вопрос“, „Наша політика“ (про Галичину); з часу революції: „На порозі Нової України“. — Белетристичні твори (оповідання й драмат. нариси) Г-ого зібрані в збірці „Під зорями“, Харків 1928. Показчики писань Г-ого, подані в присвячених йому Ювілейних Збірниках (у Львові 1906 і в Києві 1928) подають около 2000 наголовків.

Найважливіша заслуга Г-ого це його 9 томово Історія України-Руси. Всі інші численні праці і статті є немов підготовчими студіями, або розробленням окремих частин укр. історії, висліди чого мали ввійти до „Історії“. Він виконав прямо гігантичну, монументальну роботу. „Головна її вага, як каже проф. Дм. Дорошенко, в систематичному зводі науково провірених і проаналізованих відомостей до історії України, об'єднаних провідною думкою про тяглість і непереривність історичного процесу українського народу на заселеній ним ще на світанку історії землі. Це наче велика історична енциклопедія, де зведені разом й систематично впорядковані здобутки наукової праці цілого попереднього розвитку укр. історіографії“. — Він здобув право горювання для української історичної науки й укр. народу в європейським науковим світі. З приводу появи німецького перекладу I. т. його Історії, польський учений Брікнер писав про Г-ого: „Він цілком опанував незмірну літературу предмету—археологічну, історичну, і фільологічну, передовсім російську, до цього часу запечатану для Європи семи печатями. Автор прямо дивує нас своєю начитаністю, знанням найбільш спеціальних, дрібних, нераз забутих праць російських і німецьких. А з тією казковою начитаністю іде поруч бистрота ума, самостійний суд, вироблена метода — те все на цілком незвичайнім рівні“ (Kwart. hist. т. XX, 665 ст.). — Слід зокрема підкреслити, що Г. уgruntував в науці схему історії укр. народу. До нього московська наука принимала київський княжий період за початок московської історії, а продовженням київс. кн. періоду вважали історію Московщини. Г. виказав, що той період це початки української історії, а його продовженням є не московське, а галицько-волинське князівство та литовський

період української історії та що якоїсь „общеруської історії не може бути, а лише історія всіх „руських народностей“ або історія східного словянства.

Історія Г-ого мала теж великий вплив на національне життя України в практиці. В. Герасимчук про Історію Г-ого пише: „...вона не тільки посунула далеко вперед культурну свідомість нашого народу, але також кристалізувала і кристалізує напрямні форми в нашому життю й політиці, пояснюючи і витворюючи почуття спільности і матеріальних та ідейних інтересів на всіх просторах України як колись, так і тепер. Своєю історією подав автор свому народові найсильнішу зброю, яку тільки можна було подати“ (ЗНТШ, т. 133, 1922, 9 ст.) — Але якраз у тім практичним впливі історії Г-ого криється одночасно і небезпека для укр. державного життя. Бо в історичній концепції Грушевського, — як на це перший вказав В. Липинський, а за ним ціла його історична школа — змагання до витворення власної держави, і взагалі державницькі змагання стоять на другому пляні супроти змагань народніх мас до якнайбільшого заспокоєння своїх соціально-економічних інтересів. Г-ий мало цінить державні змагання укр. князів та гетьманів і осуджує їх постільки, поскільки ці змагання відбувались коштом соціально-економічного приборкання народньої маси і вимагали від неї жертв*). Це його становище найкраще зрозуміємо з його власних слів про себе: „Я був вихований — пише Г-ий — в строгих традиціях радикального українського народництва, яке вело свою ідеологію від кирило-методіївських братчиків і твердо стояло на тім, що в конфліктах народу і власти вина лежить по стороні власти, бо інтерес трудового народу — се найвищий закон всякої громадської організації, і коли в державі сьому трудовому народові не добре, се його право обрахуватися з нею“. („Борітеся-поборете“, Відень 1920, ч. 1., ст. 12). Таке становище Г-ого чимало проявилось в його історичній концепції, а wraz з історією поширилось серед укр. нації і між іншим причинилось теж до витворення підложжя для ставлення вище соціальних ідей від державницьких. Тією самою засадою Г-ий кермувався і в своїй практичній політичній діяльності. Як таке становище впливало на справу укр. державности, всім відомо. Одначе при тім всім треба тямити, що таке становище Г-ий перебрав в спадку від попередного народницького покоління, як також від свого українського і російського оточення в більшій своїй частині, понад яке не зумів він під тим оглядом своїм духом піднестися. Політична діяльність Г-ого поважає якраз, що успіх, чи невдача якогось народу залежить не лише від безпосередньої акції в момент вирішного бою, але що на це складається дорібок поколінь, дорібок не лиш матеріальний, але і духовий в ділянці ідеології, світогляду і волі, та що помилки минувшини довго мстяться і лишают свій слід на життю народу. Одначе його політика зовсім не зменшує його гігантич-

*) Гл. Д. Дорошенко: Огляд укр. історіографії, ст. 190.

но-монументальних заслуг для української науки, як також того факту, що він поширив і закріпив українську національну самосвідомість, що він ціле своє життя і всі здібності посвятив всеціло для української науки й інтензивної національної праці. Надзвичайно великий, здібний і працьовитий вчений, великий патріот доброї волі, що одначе не зумів стати політиком і державним мужем — з таким мабуть знамам піде Михайло Грушевський в мандрівку віків...

П. Ісаїв.

60-ліття української журналістики Марії Омельченкової. Юзелятка уроджена 4. VIII. 1874, р. на Вороніжщині, працювала на педагогічнім полі на Кубані в початковій і середній школі. Підчас революції була урядницею міністерства здоровля й інструкторкою соц. опіки. Від 1920 р. на еміграції в Празі продовжувала свої студії на Карлов. унів., де студіювала соціяльну опіку в ЧСР. Одночасно присвятила себе журналістичній праці в ріжних словянських часописах, здебільша жіночих. Р. 1928 разом із чешками М. Грдлічковою та М. Червенковою заснувала видавництво „Чесько-Українська Книжка“, що служить поглибленню чесько-української культурної співпраці шляхом видавання книжок. Омельченкова є авторкою монографії про Т. Г. Масарика (1931), брошур: „Шкільництво на Кубані“ (1927), Вибір фаху (1925), Соціяльна опіка над молоддю в ЧСР (1925), Česko-ukrajinské styky (1928) та інш. Разом із п. Грдлічковою заснувала журнал „La Femme Slave“ (1933). Нині ювілятка в Югославії підготовляє працю: „Словянська жінка“. Читачі „Дзвонів“ знають її зі статті: „Англійський жіночий роман“ (ч. 5. с. р.) (Відомості подані за „Укр. Тижнем).

Нове видавництво. У нас дуже мало видавництв, а й ті що існують, задля недостачі фондів лише вряди-годи можуть випустити яку книжку. А тим часом багато наших письменників має готові до друку твори, а одначе вони не можуть зобачити денного світла. Одночасно вичерпуються твори наших клясиків, потрібних навіть в школах, і щораз більше загрожує українському громадянству духова темрява. Тому кожне нове видавництво слід кожному повитати якнайприхильніше і піти йому назустріч. Нещодавно якраз повстало нове видавництво „Універсальна Бібліотека“ в Станиславові, вул. Собіського 24, засноване і ведене п. Іваном Ставничим. Воно вибрало цілком слушний і правильний шлях, бо старається в першій мірі дати книжку дешево (в ціні між 50 сот. — 1'50) і в цей спосіб зробити її якнайбільше доступною. Плян видавництва далекойдучий і корисний. Перевидання наших клясиків, видавання нових українських літературних творів, а одночасно щонайкращих творів європейської літератури, щоб в цей спосіб вибити вікно з-над Дністра в Європу, поширення потрібних популярно-наукових творів, починаючи навіть від історії і географії України — це найближчі завдання Універсальної Бібліотеки. Свою працю слушно зачало видавництво від „Кобзаря“, випускаючи І. його